

UNIVERSITATEA “BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE

Fundamentele filosofice ale doctrinei trinitare în
Școala de la Saint-Victor

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

PROF. UNIV. DR. ALEXANDER BAUMGARTEN

Student-doctorand:

Ioan-Bogdan GLIGOR

Cluj-Napoca

2025

CUPRINS

Prescurtări utilizate	6
Introducere	7
1. Saint-Victor și Richard	19
1.1. Abația și școala de la Saint-Victor. Întemeiere, program educativ, influență.....	19
1.1.1. Revoluția școlară din secolul al XII-lea. Contribuții victorine.....	21
1.1.2. Sensuri de lectură biblică.....	22
1.1.3. Revelarea divinului în istorie.....	25
1.1.4. Contribuții eclesiologice.....	27
1.1.5. Reflecții asupra statutului muncii	29
1.1.6. Alte aspecte ale școlii victorine	30
1.1.7. Victorinii și ordinele mendicante	32
1.1.7.1. Dominicani.....	32
1.1.7.2. Franciscani.....	34
1.2. Richard din Saint-Victor, biografia și opera	36
1.2.1. Biografia	36
1.2.2. Opera	41
1.3. Despre facultățile sufletului	43
1.4. Analogia între divin și uman	46
Sinteza capitolului.....	52
2. Profilul cognitiv richardian	56
2.1. Autorități care articulează gândirea lui Richard.....	57
2.1.1. Boethius	57
2.1.2. Anselm.....	60
2.1.3. Dionisie Areopagitul.....	63
2.1.4. Abélard	67
2.2. Erori doctrinare ale comentatorilor la Boethius	71
2.2.1. Gilbertus Porretanus	71
2.2.2. Thierry din Chartres.....	72
2.2.3. Clarembald din Arras.....	73

2.2.4. Alain de Lille	74
2.3. Achard din Saint-Victor	78
2.4. Mistica intelectuală richardiană	81
Sinteza capitolului.....	89
3. Doctrina trinitară. Tratatul <i>Despre Treime</i>	94
3.1. Scurt parcurs istoriografic	94
3.2. Stilul și structura tratatului Despre Treime	99
3.3. Metoda deductivă utilizată de Richard.....	101
3.4. Autenticitate, datare și titlu	103
3.5. Exegeza filosofică a tratatului Despre Treime	105
3.5.1. Prologul - scop și metodă	105
3.5.2. C1 - deducția unității substanțiale	111
3.5.3. C2 – atribute divine	123
3.5.4. C3 – pluralitatea persoanelor	127
3.5.5. C4 – definirea <i>persoanei</i> și distincțiile personale.....	129
3.5.6. C5 – proprietăți personale de nedistribuit.....	133
3.5.7. C6 – numele personale	136
Sinteza capitolului.....	139
4. Probleme trinitare, <i>principium individuationis</i> , persoană.....	141
4.1. Logica și limbajul trinitar	141
4.2. Distincții personale.....	145
4.2.1. Generarea Fiului și provenirea Spiritului	147
4.3. Definirea persoanei divine	149
4.4. Principiul individuației și conceptul de persoană.....	154
4.4.1. De la Richard din Saint-Victor la Duns Scotus	154
4.4.1.1. Individ și persoană la Richard din Saint-Victor.....	156
4.4.1.2. 'Principium individuationis' la Duns Scotus.....	160
4.4.2. Existență, esență, intenționalitate	164
4.4.2.1. Esență și existență.....	165
4.4.2.2. Intenționalitate.....	169
4.4.3. De la Duns Scotus la Edith Stein.....	172

4.4.4. Sensul actual comun al <i>persoanei</i>	176
Sinteza capitolului.....	179
Concluzii	184
Bibliografie	191

Cuvinte cheie: Richard de Saint-Victor, Duns Scotus, Treime, trinitar, contemplație, mistică, victorin, esență, individuare, *principium individuationis*, individ, persoană, categorii, doctrină, intenționalitate, condiție de posibilitate.

Formularea tezei: Richard din Saint-Victor este cel care *fundamentează doctrina trinitară* în teologia latină din ultima jumătate a secolului al XII-lea. Opera lui duală, mistică și dogmatică, pune în lumină *profilul cognitiv* al autorului, care promovează un subiect cunoscător capabil de o experiență completă, înzestrat cu facultăți de cunoaștere care operează dual, atât în registrul rațional al determinării conceptuale, cât și în cel supra-rațional al *indeterminării intelectuale*. Prin definirea articularii acestui tip de subiect cognitiv, trasăm tot mai precis poziția singulară a lui Richard în istoria intelectuală a secolului, surprinsă într-o etapă de revoluție paradigmatică. El dă un suflu epistemologic novator, ca promotor al turnurii transcendente și intenționale, a soluției esențialiste dată problemei cunoașterii ființei singulare, proiectând astfel conceptele moderne și încă eficace de *persoană, individ și relație*.

Ipoteze de lucru la care ne-am raportat pentru izolarea singularității doctrinare richardiene:

- Richard din Saint-Victor este primul autor care marchează, în opera sa mistică, depășirea rațiunii prin inteligență prin afirmarea unei diferențe de natură dintre cele două facultăți, principiu care va aproba și ajungerea la adevăr a deducțiilor din tratatul *Despre Treime*;

- Concepția prescolastică a generării esenței divine, efect al transmiterii noțiunilor din *Logica vetus* aristotelică prin gândirea și vocabularul boethian, în tradiția augustiniană, a fost eficace până în anii 1150. *Sentințele* lui Lombardus (anii 1150) o vor face infrecventabilă, iar Lateran IV (1215) o va respinge; Tratatul *Despre Treime* al victorinului Richard apare în anii 1160, deci imediat după moartea lui Lombardus, iar până la Lateran IV va reprezenta normativul teologie trinitare latine;

- Noul corpus aristotelic (completat cu *Logica nova*, cărțile naturaliste, comentariile arabe), disponibil la trecerea dintre veacuri, contribuie consistent la formarea noii paradigme trinitare;

- Richard se înscrie în tradiția demonstrabilității Treimii, bazându-se pe metoda anselmiană și corectând neclaritățile moștenite de la Boethius sub presiunea exagerărilor abélardiene;

- Transformarea teologiei mistice în prima jumătate a secolului al XIII-lea, când Thomas Gallus va stabili un nou tip de lectură a corpusului dionisian, pe baza căreia cunoașterea intelectuală a divinității va fi respinsă și se va accepta doar uniunea afectivă cu divinul;

- Comentariile sentențiare au adăugat logicii categoriale aristotelice o logică a credinței (*logica fidei*), care presupune două reguli suplimentare: (1) *Regula lui Augustin*, care stabilește că în natura divină termenii absoluți se predică potrivit substanței și sunt comuni tuturor persoanelor, iar cei relativi se predică potrivit relației și nu se distribuie de la o persoană la alta, indicând distincția dintre persoane; (2) *Regula lui Anselm*, care afirmă că singura distincție în divinitate este după relație, deci atât unitatea divină cât și relațiile se mențin, dacă nu ajung în opoziție. Richard, cu mult înaintea obținerii acestui instrument util în cunoașterea divină, reușește să înțeleagă cele două reguli din lectura atentă a operelor lui Augustin și Anselm.

Metodele de cercetare prin care vom urmări atingerea obiectivelor constau în exegeza filosofică, dexteritatea filologică, înțelegerea istorică și teologică, elaborarea logică. Astfel, este nevoie de modularea gândirii de la analiză la sinteză, hermeneutici și comparații textuale, interogări istoriografice. Precizia limbajului filosofic utilizat trebuie să poată surprinde cele mai subtile rafinamente ale gândirii și să exprime limpede avansul treptat al ideilor pe parcursul cercetării.

Etapela pe care ne-am propus să le surprindem sunt tot atâtea *obiective*, care ne-au determinat să împărțim lucrarea în patru capitole, prin care să ajungem cursiv la rezultatele așteptabile. Prezentăm în continuare pe scurt obiectivele urmărite în cele *patru capitole* ale lucrării.

Așadar, în primul capitol, dorim să surprindem caracterul intelectual, spiritual și enciclopedic fundamentat de magistrul Hugo la școala abației de canonici augustinieni întemeiată la începutul secolului al XII-lea la porțile Parisului, între catedrală și mănăstire. Școala s-a bucurat de un secol de strălucire, pe parcursul căruia victorinii și-au adus contribuția în toate domeniile cunoașterii și activității umane. Operele magiștrilor victorini au fost receptate de universitarii secolului următor, și astfel au pătruns și în comentariile sentențiare. Vom prezenta datele biografice cunoscute despre Richard și vom clasifica opera lui, iar la final vom prezenta modelul facultăților de cunoaștere și a analogiei uman-divin. Vom distinge deja felul în

care înțelege Richard puterile sufletului rațional, care ne permite să-i surprindem tipul propriu de profil cognitiv.

În cel de-al doilea capitol, continuăm să profilăm subiectul cognitiv promovat de Richard din Saint-Victor, pentru a înțelege pe deplin modul și registrul în care acesta acționează. Pentru aceasta, vom prezenta autoritățile care l-au influențat pe Richard, doctrinele trinitare ale contemporanilor săi, pe care victorinul se străduiește să le corecteze, iar apoi mistica lui intelectuală, în care reușește să inoveze prin felul în care consideră inteligența, ca facultate capabilă de unirea cu divinul. Astfel, autoritățile principale care au contribuit la constituirea profilului cognitiv richardian au fost Boethius, Anselm, Dionisie Areopagitul și Abélard. Dorește să-l corecteze pe primul cu metoda celui de-al doilea, de la Dionisie se inspiră în ce privește nivelul heruvimic al contemplării, iar presiunea exercitată de exagerarea rațională a lui Abélard și modul în care acesta definește universalul îi catalizează efortul de a reformula și corecta. Comentatorii tratatelor boethiene prezentați aici, împotriva cărora se îndreaptă critica richardiană, sunt Gilbertus Porretanus, Thierry din Chartres, Clarembald din Arras și Alain de Lille. În aceeași categorie intră și confratele lui Richard, Achard din Saint-Victor, iar eroarea acestora se datorează în primul rând influenței unei cosmologii henologice, care persistă în gândirea medievală încă de la Boethius și își găsește teren fertil mai ales printre chartrezi și cistercieni. Această doctrină este strâns legată de cea a universalilor, iar soluțiile extreme realiste sau nominaliste, aplicate la cunoașterea divinului, aduceau diferență numerică între persoane, deci o intermediaritate de tip panteist. În plus, promovau și o cunoaștere negativă și imposibil de surprins prin categorii a esenței și persoanelor divine, moștenită tot de la Boethius. Toate acestea au suscitât efortul lui Richard de a găsi o soluție pentru gândirea categorială în general, astfel încât să fie posibilă atât universalizarea, cât și distincția calitativă intratrinitară. Soluția o găsește în opera sa mistică, unde victorinul așează inteligența deasupra rațiunii, dar nu ca extensie a acesteia, precum era abordarea obișnuită, ci diferită ca natură de rațiune, iar astfel Richard efectuează turnura transcendentă în gândirea latină.

Urmează capitolul dedicat doctrinei trinitare, în care vom analiza tratatul *Despre Treime*, pe care l-am tradus (în colaborare) și l-am pregătit pentru publicare într-o ediție bilingvă, cu studiu introductiv și note. Tratatul este alcătuit dintr-un prolog și șase cărți, în primele două Richard face efortul de a demonstra unitatea divină, iar de aici încolo, Treimea. Richard mărturisește că pentru demonstrarea unității divine a găsit sprijin în tratatele anselmiene,

Monologion și *Proslogion*, pe când pentru demonstrarea Treimii, nu a mai găsit repere în tradiție și s-a văzut nevoit să inoveze. Pentru a putea întemeia avansul cunoașterii dinspre creatură spre creator, Richard evită metafizica și pleacă de la evidența sensibilului concret, de la care poate urca prin deducții valide până la adevărurile suprasensibile. Astfel, dorind să definească persoana umană pentru o putea apoi defini pe cea divină, el se vede ajuns în fața problemei cunoașterii individualului, pentru care nu avea nici o soluție satisfăcătoare. Astfel, face efortul de a o rezolva și soluția esențialistă pe care o găsește îl face să fie descoperitorului individului mai înaintea lui Duns Scotus, căruia i se atribuie întemeierea non-materială a principiului individuației. Nu vom prezenta aici inovațiile aduse de Richard în acest tratat, pentru că le-am extras, le-am analizat și le-am prezentat în secțiunea de rezultate a cercetării.

Al patrulea și ultimul capitol dorește să analizeze, după ce până aici s-a asimilat modul de operare a subiectului cognitiv richardian și soluțiile găsite de acesta în problema cunoașterii umanului și divinului, inovațiile filosofice pe care le aduce Richard și receptarea lor în istoria filosofiei. Vom analiza aici concepția esențialistă a lui Richard, care se emancipează de *forma essendi* pentru a adera la *esse essentiae* în alternativa cu *esse existentiae* și vom prezenta conceptul de individualitate esențială desemnat prin termenul *danielitate*. Mutarea accentului în definirea persoanei de la substrat individual la existență de nedistribuit, efectuată de Richard, ne trimite automat la analiza principiului individuației. Astfel, dacă pentru Toma din Aquino, principiul individuației are încă o întemeiere materială, iar persoana divină se distinge printr-o relație substanțială, Duns Scotus trece *principium individuationis* de la materie la formă, și consideră relația de distincție a persoanei divine ca o proprietate esențială singulară. Constatăm că Richard face această trecere înaintea lui Scotus și analizăm pe larg principiul individuației punând în lumină legătura Scotus - Richard. Pentru a ancora studiul în actualitatea filosofică, arătăm spre finalul cercetării asimilarea principiului de individuație scotist (și richardian) în filosofia Editheei Stein, deci preluarea lui în fenomenologie. Cum fenomenologia are o apetență specială pentru poziția transcendențială, intenționalitate și intuiție esențială, succesul soluției lui Richard a fost dinainte asigurat. În cele mai simple cuvinte și care să corespundă tuturor celor trei filosofi – Richard, Scotus și Stein, principiul individuației trebuie să fie o formă goală fundamentală, intrinsecă formei speciei, și care se umple calitativ și personal în fluxul constitutiv al experienței subiectului.

În concluzie, contribuțiile esențiale ale prezentei cercetări sunt următoarele:

- Prezentarea *profilului cognitiv* richardian, extras din întregul operei lui, mistică și dogmatică. O astfel de abordare este într-un tot originală și nu am identificat vreo încercare asemănătoare. În ambele tratate despre contemplare, *Beniamin minor* și *Beniamin Maior*, Richard afirmă o diferență de natură între inteligență și rațiune, și mută astfel cunoașterea prin facultatea superioară a inteligenței într-un registru al condiției de posibilitate. Potrivit acestor afirmații, criteriul prin care numim intelectual profilul cognitiv al lui Richard este dat de caracterul supra-rațional al intelectului ca facultate ce acționează în registrul nedeterminării și al condiției de posibilitate pentru orice determinare conceptuală.

Prin această *turnură transcendențială* pe care Richard o efectuează, el se emancipează de abordarea emanatistă a unei *forma essendi* și mută problema cunoașterii într-un registru al constituirii esenței, situat la mijloc între subiect și obiect.

Soluția transcendențială pe care Richard o găsește împacă realismul cu nominalismul, așadar platonismul cu aristotelismul, întâlnește divinul cu umanul, Ideea cu forma. Este cea mai comodă poziție epistemologică, fapt verificat prin succesul de care s-a bucurat odată conștientizată. În concluzie, poziția esențialistă a lui Richard a reușit să surprindă atât de timpuriu o cucerire mult ulterioară a filosofiei. Prin aceasta, el merită să primească un loc privilegiat în istoria filosofiei.

- O altă inovație filosofică semnificativă adusă de Richard, constă în faptul că a fost cel dintâi autor care a transferat întemeierea *principiului individuației* de la materie la formă, și cunoașterea singularului de la actul existenței la posibilitatea esenței. Richard a oferit prima soluție esențialistă problemei individuării, astfel că istoriografia cunoașterii individualului, din care încă lipsește, ar trebui să-i rezerve un loc privilegiat de întemeietor. Este interesant de observat că Richard ajunge la acest excepțional rezultat filosofic în efortul său de a obține soluții teologice. Astfel, dorind să reformuleze definiția boethiană a persoanei divine folosind metoda deductivă prin care avansează de la uman spre divin, Richard pornește de la persoana umană și conștientizează că a ajuns în fața problemei cunoașterii individualului, pentru care soluția materialistă nu putea fi satisfăcătoare. Se impunea găsirea unei soluții pentru definirea ființei singulare concrete, pentru a încerca apoi definirea persoanei divine. Victorinul înțelege că individul uman nu poate fi desemnat nici prin attribute substanțiale sau proprietăți accidentale, nici printr-o colecție a acestora, și îl definește prin distingerea unei proprietăți substanțiale

individuale, pe care o numește prin termenul *danielitas* (DTr, C II, 12), proprietatea esențială de nedistribuit care îl determină pe individul Daniel. *Danielitatea* richardiană devine *haecceitate* la Scotus, umplere calitativă esențială la Edith Stein, și o regăsim în concepția actuală comună a *persoanei*. Richard poate fi considerat *primul personalist*, dar mai mult decât în sensul prin care R. Javelet afirmă acest lucru, ca supliment al analogiei uman-divin, ci într-un sens filosofic profund și inovator.

Cu toate că s-a remarcat, într-un studiu relativ recent, faptul că Richard din Saint-Victor a transferat principiul individuației de la materie la formă înaintea lui Duns Scotus, această idee rămâne într-un stadiu incipient, iar analiza noastră consistentă are o articulare originală.

- Tot în legătură cu principiul individuației, Richard afirmă prioritatea ontologică a *esse essentiae* față de *esse existentiae* (DTr, C IV, 16). O existență singulară (*existere*) este determinată și de ființa substanțială (*sistere*), și de originea de la care această substanță ajunge la ea (*ex-sistere*), atât de calitatea substanțială comună, cât și de relația de provenire care nu se poate distribui. Originea umană accidentală este exclusă pentru individuare, astfel că *danielitatea* surprinde conceptul scotist de *ultima realitas entis*, esență singulară ireductibilă, intrinsecă celei specifice și care o contractă pe aceasta determinând *haecceitatea*. Realul propriu-zis este individul, temeiul lui este esența, iar actualitatea lui, existența. Această existență singulară de tip richardian, ființă substanțială cu origine (care provine, *existere* = a fi *substanțial din cineva*), ajunge la Edith Stein sub forma acelei structuri monadice fundamentale singulare, de esență divină, prezentă în fiecare subiect și pe care fiecare și-o constituie în mod unic în experiența proprie.

Astfel, în interiorul formei speciei umane, fiecare individ conține o aceeași formă goală fundamentală, prin umplerea căreia se va constitui ca persoană umană singulară și se va putea *deschide alterității*. Stein a fost mereu preocupată de ancorarea ființei finite în cea eternă, astfel că în ce privește alteritatea, parcă ar fi lecturat direct subtilitățile scoțianului Richard, înaintea textelor *Doctorului Subtil*. În acest sens, marele victorin, stabilind că existența singulară înseamnă *a fi substanțial din cineva*, repudiază originea umană în sensul genealogiei corporale și astfel proprietatea de individuare trebuie să fie una esențială, să provină din substanța suprasensibilă comună și totuși să constituie o singularitate calitativă ireductibilă. În consecință, observă că *danielitatea*, ca esență individuală, corespunde *divinității*, ca esență unică. Cum însă în cazul umanului, avem mai multe esențe într-o singură persoană, iar în cel al divinului avem mai

multe persoane într-o singură esență, rezultă că persoana umană se distinge printr-o proprietate esențială, iar cea divină prin una relativă. Însă dacă în *divinitate* avem trei persoane aflate într-o relație eternă, iar ca unitate substanțială ea corespunde *danielității*, rezultă că și *danielitatea* poartă în sine relația după modelul perfecțiunii intratrinitare. Astfel, esența care individuează persoana umană o deschide în același timp alterității. Acesta este sensul precis al formei goale fundamentale steiniene, care determină și individuarea și deschiderea spre celălalt. Umplerea presupune atât calitate individuală, cât și relație comunitară.

- Surprindem acum și în cunoașterea persoanei divine, nu doar a celei umane, felul în care Richard din Saint-Victor depășește *logica vetus* aristotelico-boethiană, potrivit căreia individul concret era determinat de accidente pe care compunerea cu materia le aducea în natura sa. Cum natura divină nu admite nici materie și nici accidente, însă persoanele Treimii trebuie distinse cumva, Richard găsește soluția de depășire a logicii categoriilor prin asimilarea distincției lui Augustin între rostirea substanțială și cea relativă (*Despre Treime*, C V, 9 și C V, 12), și a propoziției maxime formulate de Anselm în *De processione Spiritus Sancti*, I. Prin urmare, el a putut considera că termenii substanțiali sunt comuni tuturor persoanelor divine, iar cei relativi nu se distribuie de la o persoană la alta, indicând distincția dintre ele. Astfel, marele victorin reușește să iasă din erorile epocii cu privire la abordarea trinitară a divinității și poate reformula definiția persoanei divine.

- Într-un secol dominat de comentariile boethiene, Richard din Saint-Victor este cel care își dă seama că definiția *persoanei*, moștenită de la Boethius, trebuie corectată, nu doar interpretată, iar pentru a o putea reformula este necesară o întemeiere solidă a cunoașterii ființei singulare. Listăm în acest sens, mai jos, evoluția acestei definiri datorată lui Richard:

(1) Boethius: Substanță individuală de natură rațională (*TT*, *CEut*, III, 4-5);

(2) Richard: Existență de nedistribuit de natură divină (*DTr.*, C IV, 22);

(3) Scotus: Subzistență sau existență de nedistribuit de natură intelectuală (*Reportatio I-A*, vol 2, Dist. 23, 16, p. 19).

Așadar, Richard a intuit înaintea lui Scotus că pentru a revizui definiția lui Boethius astfel încât să se potrivească atât persoanei divine, cât și celei umane, accentul trebuie mutat de pe substanță (subiect) pe subzistență (existență), iar singularitatea nu poate fi desemnată decât printr-o proprietate de nedistribuit, în cazul divinului relațională, iar în cel al umanului esențială.

- Precizăm și faptul că cercetarea noastră a pus în lumină faptul că Richard din Saint-Victor rămâne misticul intelectual prin excelență al culturii latine. Sigur, intelectualitatea lui trebuie înțeleasă în sensul prezentat mai sus, ca intuiție intelectuală, plasată în registrul constituirii esențelor. Astfel, el afirmă intelectul drept culme heruvimică a unirii minții umane cu divinitatea. Modelul de cunoaștere al Treimii pe care îl propune așa trebuie înțeles: pleacă de la evidența individualului concret, avansează prin deducții raționale, și contemplă prin intelect în acel loc intermediar de întâlnire al umanului cu divinul. Subliniem aici din nou flerul filosofic al victorinului, în timp ce contemporanii lui și cei care i-au urmat au putut accepta doar o culme afectivă serafimică a contemplării.

- Putem propune și o valoare metodologică a profilului cognitiv richardian, care stabilește un praxis al subiectului cunoscător prin care își configurează accesul la o experiență totalizatoare, în care conceptele rațiunii sunt depășite de intuiția intelectuală. Acest parcurs paideic implică, bineînțeles, și o primenire morală alături de avansul neîntrerupt în cunoaștere.

- Richard descoperă individul și definește singularitatea esențială a persoanei, găsind o soluție cu efect nu doar în domeniile cunoașterii, ci și în presuposițiile noastre laice actuale, aspect pe care l-am menționat în partea finală a tezei.

- Conceptul de *persoană* propus de Richard, prin felul în care a fost întemeiat și pe care am făcut efortul să îl prezentăm până aici, are relevanță nu doar pentru comunitatea științifică filosofică ci și la nivel inter- și transdisciplinar. Termenul de *persoană* este cel mai comun sferei umanului, astfel că orice justificare este de prisos.

- Amintim, în final, și aportul nostru cu privire la traducerea (în colaborare) a tratatului *Despre Treime* și pregătirea acestuia pentru publicarea într-o ediție bilingvă, cu studiu introductiv și note.

Bibliografie

I. Colecții, cataloage și lucrări de referință:

BIBL. VULG. - *Biblia sacra iuxta vulgatam versionem*, recensuit et brevi apparatu critico instruxit R. Weber, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1994.

VEF - VOCABULARUL EUROPEAN AL FILOSOFIILOR, Volum coordonat de Barbara Cassin; Traducere și adăugiri la ediția în limba română coordonate de Anca Vasiliu și Alexander Baumgarten, ed. Polirom, Iași, 2020.

PLO - Patrologiae Latina, Tomus CXCVI, RICHARDI A SANCTO VICTORE Opera Omnia, Tomus Unicus, Ed. J.-P. Migne, Paris, 1880.

II. Ediții și traduceri ale tratatului

RICHARD AF SAINT-VICTOR, *Om Treenigheden*. Introduktion og oversoettelse, Aage Rydstrøm-Poulsen. ed. C.A. Reizels Forlag, Copenhaga, 1986.

RICHARD OF SAINT-VICTOR, *On the Trinity*, Aage Rydstrøm-Poulsen, ed. Brepols, Turnhout, 2021.

RICHARD OF SAINT-VICTOR, *On the Trinity*, English Translation and Commentary by R. Angelici, Ed. James Clarke & Co, Cambridge, 2012.

RICHARD DE SAINT-VICTOR, *De trinitate. Texte critique avec introduction, notes et tables*, Publié par Jean Ribaillier, Ed. J. Vrin, Paris, 1958.

RICHARD DE SAINT-VICTOR, *La Trinité, Introduction, traduction et notes de Gaston SALET*, s.j., ed. Les Éditions du Cerf, Paris, 1959.

RICCARDO DI S. VITTORE, *La Trinità, Traduzione, introduzione, note e indici a cura di Mario Spinelli*, ed. Città Nuova, Roma, 1990.

RICHARD VON SANKT-VICTOR, *Die Dreieinigkeit*, Übertragung und Anmerkungen von Hans Urs von Balthasar, ed. Johannes Verlag, Einsiedeln, 2002.

III. Surse antice și medievale

- ABÉLARD, *Comentarii la Porfir. Despre Universalii împreună cu fragmente corespondente din Porfir, Boethius și Ioan de Salisbury*, Traducere din limba latină de Simona Vucu, Notă introductivă, tabel cronologic și note de Claudiu Mesaroș și Simona Vucu, Postfață de Claudiu Mesaroș, ed. Polirom, Iași, 2006.
- ABÉLARD, *Du Bien suprême (Theologia Summi boni)*, Cahiers d'Études Médiévales IV, Introduction, traduction et notes par Jean Jolivet, Ed. J. Vrin, Paris, 1978.
- ACHARD OF SAINT-VICTOR, *Works*, Translation and Introduction by Hugh Feiss, Ed. Cistercian Publications, Kalamazoo, 2001.
- ALAIN DE LILLE, *Textes inédits, Avec une Introduction sur sa vie et ses oeuvres par Marie-Thérèse d'Alverny*, Ed. J. Vrin, Paris, 1965.
- ALFARABI, *Despre intelect și inteligibil*, Ediție bilingvă cu fragmente aristotelice corespondente, Traducere din limba latină, note și comentariu de A. Bereschi, notă introductivă de A. Baumgarten, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2022.
- ANSELM DE CANTERBURY, *De ce s-a făcut Dumnezeu om. Cur Deus homo*, Traducere, studiu introductiv și note de Emanuel Grosu, ed. Polirom, Iași, 1997.
- ANSELM DIN CANTERBURY, *Monologion. Despre esența divinității*, Traducere din limba latină, note și postfață de Alexander Baumgarten, ed. Apostrof, Cluj-Napoca, 1998.
- ANSELM DIN CANTERBURY, *Proslogion sau Discurs despre existența lui Dumnezeu*, Traducere din limba latină, note și postfață de A. Baumgarten, ed. Biblioteca Apostrof, Cluj, 1996.
- ANSELM, S., Cantuariensis Archiepiscopi, *De processione Spiritus Sancti*, în *Opera Omnia*, 2, Îngrijită de F.S. Schmitt, Ed. Sansaini et Soc., Roma, 1940, pp. 175-220.
- ANSELM, S., Cantuariensis Archiepiscopi, *Epistola de incarnatione verbi*, în *Opera Omnia*, 2, Îngrijită de F.S. Schmitt, Ed. Sansaini et Soc., Roma, 1940, pp. 1-35.
- ARISTOTEL, *Despre Suflet*, Traducere și comentarii de Alexander Baumgarten, ediția a II-a, ed. Univers Enciclopedic Gold, București, 2015.
- ARISTOTEL, *Metafizica*, Traducere: Șt. Bezdechi, Note și indice alfabetic: Dan Bădăraș, Ed. IRI, București, 1996.

- ARISTOTEL, *Organon I. Categorii. Despre Interpretare. Analitica primă*, Traducere, studiu introductiv și note de Mircea Florian, Ed. IRI, București, 1997.
- ARISTOTEL, *Organon II. Analitica secundă. Topica. Respingerile sofistice*, Traducere, studiu introductiv și note de Mircea Florian, Notiță introductivă la Respingerile sofistice de Dan Bădăraș, Ed. IRI, București, 1998.
- AUGUSTIN, *City of God*, Traducere de Henry Bettenson, Ed. Penguin Books, Londra, 2004.
- AUGUSTIN, *De doctrina christiana*, Stabilirea textului latin, traducere, notă asupra ediției și indici de Marian Ciucă, Introducere, note și bibliografie de Lucia Wald, Ed. Humanitas, București, 2002.
- AUGUSTIN, *De magistro*, Traducere de Mihai Rădulescu și Constantin Noica, ed. Humanitas, București, 1994.
- AUGUSTIN, *Despre Treime*, Ediție bilingvă coordonată de Alexander Baumgarten, ed. Polirom, Iași, 2022.
- AUGUSTIN, *Despre adevărata religie*, Traducere din latină de Cristian Bejan, Studiu introductiv și note de Alin Tat, Control științific al traducerii de Lucia Wald, ed. Humanitas, București, 2007.
- BOETHIUS, *Consolarea Filosofiei*, Ediție bilingvă, Traducere de Otniel Vereș, Îngrijire critică de Alexander Baumgarten, Postfață de Adrian Papahagi, Comentarii de Anca Crivăț, Filotheia Bogoiu, Ioana Both, Marta Claudia, Cristian Bejan, Andrei Cornea, Alexander Baumgarten, Ed. Polirom, Iași, 2011.
- BOETHIUS, *De topicis differentiis*, în *BOETHIUS'S De topicis differentiis*, Translated, with notes and essays on the text, by E. STUMP, Ed. Cornell University Press, New York, 1978.
- BOETHIUS, *Peri hermeneias* = ANICII MANLII SEVERINI BOETII, *Commentarii in Librum Aristotelis, Peri hermeneias*, Rec. Carolus Meister, Pars prior, Versionem continuam et primam editionem continens, Ed. Lipsiae, In Aedibus B.G. Teubneri, 1877.
- BOETHIUS, *Tratate teologice*, Ediție bilingvă, Traducere din limba latină și note de Octavian Gordon și Bogdan Tătaru-Cazaban, Postfață de Anca Vasiliu, ed. Polirom, Iași, 2003.
- BONAVENTURA, *Itinerariul minții spre Dumnezeu*, Ediție bilingvă, Traducere, studiu și tabel cronologic de Florina-Rodica Hariga, Ed. Polirom, Iași, 2012.

- Cartea celor 24 de filosofi (Liber XXIV philosophorum)*, Ediție bilingvă, Traducere din limba latină, note și comentarii de Daniel Coman, Ed. Ratio et Revelatio, Oradea, 2015.
- Ce este un lucru?* - BOETHIUS, GILBERTUS PORRETANUS, AVICENNA, AVERROES, SIGER DIN BRABANT, DIETRICH DIN FREIBERG, WILLIAM OCKHAM, *Ce este un lucru? Dispute despre fiind și esență*, Traducere în limba română, notă introductivă, note și studiu de Alexander Baumgarten, ed. Polirom, Iași, 2011.
- DANTE, *Divina Comedie*, ed. Polirom, Iași, 2000.
- Despre suflet și despre facultățile sale*, Anonim, Ediție critică, Text latin stabilit pe baza a opt manuscrise, Aparat critic, traducere și comentarii de A. Baumgarten și M. Maga, Ed. Polirom, Iași, 2023.
- DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre Ierarhia Cerească*, Ediție bilingvă, Traducere din limba greacă, introducere, note și glosar de Marilena Vlad, Ed. Polirom, Iași, 2021.
- DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre numele divine. Teologia mistică*, Traducere din limba greacă, introducere, note, glosar de termeni și bibliografie de Marilena Vlad, ed. Polirom, Iași, 2018.
- GODESCALC DE NEPOMUK, *Teologia ca dispoziție științifică, Prolog la Comentariu la Cartea Senteințelor*, Ediție Critică, Ediție a textului latin, traducere în limba română, studiu și aparat critic de Alexander Baumgarten, Ed. Polirom, Iași, 2016.
- GREGORY THE GREAT, *Forty Gospel Homilies*, Translated by Dom Hurst, Ed. Gorgias Press, New Jersey, 2009.
- HUGH OF SAINT-VICTOR, *On the sacraments of the Christian faith (De sacramentis)*, English version by R.J. Deferrari, Ed. The Mediaeval Academy of America, Cambridge, 1951.
- HUGO DE SAINT-VICTOR, *Didascalicon*, Ediție bilingvă, Text latin stabilit și introducere de Dominique Poirel, Traducere în limba română de Laura Maftei, Îngrijire critică și motă introductivă de Alexander Baumgarten, ed. Polirom, Iași, 2013.
- IOANNIS DUNS SCOTI, *Opera Omnia VI, Ordinatio I*, D 26-48, Ed. Civitas Vaticana, Roma, 1963.
- IOANNIS DUNS SCOTI, *Opera Omnia VII, Ordinatio II*, Ed. Civitas Vaticana, Roma, 1973.
- JOHN DUNS SCOTUS, *Questions on the Metaphysics of Aristotle, Books VI – IX*, Translated by G.J. Etzkorn and A.B. Wolter, Ed. Franciscan Institute Publications, New York, 1998.

- JOHN DUNS SCOTUS, *On being and cognition, Ordinatio 1.3*, Edited and translated by J. van den Bercken, Ed. Fordham University Press, New York, 2016.
- JOHN DUNS SCOTUS, *Reportatio I-A*, The Examined Report of the Paris Lecture, Latin text and english translation by Allan B. Wolter and Oleg V. Bychkov, Ed. Franciscan Institute Publications, New York, 2004.
- JOHN DUNS SCOTUS, *Reportatio I-A*, The Examined Report of the Paris Lecture, Latin text and english translation by Allan B. Wolter and Oleg V. Bychkov, Volume Two, Ed. Franciscan Institute Publications, New York, 2008.
- MAGISTRI PETRI LOMBARDI, Parisiensis Episcopi, *Sententiae in IV Libris Distinctae*, Editio Tertia, Tom. I, Pars II, Liber I et II, Ed. Collegii Bonaventurae Ad Claras Aquas, Roma, 1971.
- PLATON, *Banchetul*. FICINO, M., *Asupra iubirii*, ed. De Vest, Timișoara, 1992.
- PLATON, *Menon*, în PLATON, *Opere II*, ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
- PLATON, *Phaidon*, ed. Humanitas, București, 2018.
- PLATON, *Phaidros*, ed. Humanitas, București, 2016.
- PLATON, *Timaos*, în PLATON, *Opere VII*, ed. Științifică, București, 1993.
- PLOTIN, *Enneade I-II*, Ediție bilingvă, Traducere și comentarii de V. Rus, L. Peculea, A. Baumgarten, G. Chindea, cu o introducere de V. Muscă, Ed. IRI, București, 2003.
- PLOTIN, *Enneade III-IV*, Ediție bilingvă, Traducere și comentarii de V. Rus, L. Peculea, M. Vlad, A. Baumgarten, G. Chindea, E. Mihai, Ed. IRI, București, 2005.
- PLOTIN, *Enneade VI*, Ediție bilingvă, Traducere și comentarii de V. Rus, L. Peculea, M. Vlad, C. Andrieș, G. Chindea, A. Baumgarten, Ed. IRI, București, 2007.
- RICHARD DE SAINT-VICTOR, *Les douze patriarches ou Benjamin minor*, Texte critique et trad. par Jean Châtillon, ed. Éditions du Cerf, Paris, 1997.
- RICHARD DE SAINT-VICTOR, *De contemplatione (Beniamin Maior)*, în *L'oeuvre de Richard de Saint-Victor. 1. De contemplatione (Beniamin Maior)*, ediție bilingvă îngrijită de Grosfillier, J., ed. Brepols, Turnhout, 2013.
- RICHARD DE SAINT-VICTOR, *De statu* - "Richard de Saint-Victor. De statu interioris hominis", în *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Âge: ouvrage publié avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique*, vol. 34, pp. 7-128, Paris, 1967.

- RICHARD DE SAINT-VICTOR, *Liber exceptionum*, Text critique avec introduction, notes et tables Publié par J. Châtillon, Ouvrage publié avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique, ed. Librairie philosophique J. Vrin, Paris, 1958.
- RICHARD DE SAINT-VICTOR, *Opuscles théologiques*, Texte critique, avec introduction, notes et tables par J. Ribaillier, Librairie Philosophique J. Vrin, Paris, 1967.
- RICHARD DE SAINT-VICTOR, *Sermons et Opuscles Spirituels Inédits. Tome I: l'Edit d'Alexandre ou les trois Processions*. Texte latin, introduction et notes de Jean Chatillon et William Joseph Tulloch. Traduction française de Joseph Barthélemy. (Bibliothèque de Spiritualité Médiévale.), ed. Desclée de Brouwer, Bruges, 1951.
- TOMA D'AQUINO, *Despre ființă și esență*, Traducere, note și biografie de Dan Negrescu, Ed. Paideia, București, 1995.
- TOMA DE AQUINO, *Summa contra gentiles, Preludii*, Ediție bilingvă, îngrijită, traducere și note de E.N. Bucur și S.C. Man, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2019.
- TOMA DIN AQUINO et alii, *Despre eternitatea lumii*, Traducere din limba latină, tabel cronologic, note și postfață de A. Baumgarten, Ed. Univers enciclopedic gold, București, 2012.
- TOMA DIN AQUINO et alii, *Despre unitatea intelectului*, Traducere, tabel cronologic, note și postfață de A. Baumgarten, Ediția a II-a, Ed. Univers enciclopedic gold, București, 2012.
- TOMA DIN AQUINO, *Summa Theologica, I*, Traducere de A. Baumgarten (coord.) ș.a., Prefață de A. Oliva, Lămuriri preliminare de A. Baumgarten, Ed. Polirom, Iași, 2009.
- TOMA DIN AQUINO, *Summa Theologica, III (IIa IIae)*, Traducere de Stela Avram ș.a., Notă preliminară, note și îngrijirea ediției de Alexander Baumgarten, Ed. Polirom, Iași, 2016.
- THOMAE AQUINATIS, S., *Super epistolas S. pauli lectura, t.2: Super epistolam ad Hebraeos lectura*, 1, 1, Ed. R, Cai, Torino, 1953.

IV. Studii exegetice și lucrări traduse

- ALFIERI, F., *Problema individualității, Prezența lui Duns Scotus în gândirea lui Edith Stein*, Control șt. și prefață de T. B. Palade, Trad. din lb. italiană de R. L.Vereș. Ed. Ratio et Revelatio, Oradea, 2015.

- ANCELET-HUSTACHE, J., *Meister Eckhart și mistica renană*, Traducere de M. Jităreanu, ed. Univers Enciclopedic, București, 1997.
- ASIEDU, F.B.A., *From Augustine to Anselm: The influence of De Trinitate on the Monologion*, Ed. Brepols, Turnhout, 2012.
- AUBENQUE, P., *Problema ființei la Aristotel*, Traducere de Daniela Gheorghe, Prefață și control științific Ioan-Lucian Muntean, Imprint Universitas, Ed. Teora, București, 1998.
- BARON, R., *Hugues & Richard de Saint-Victor: introduction et choix de textes*, ed. Bloud et Gay, Tournai, 1961.
- BARRETT, J.P., *Divine simplicity. A biblical and trinitarian account*, Fortress Press, Minneapolis, 2017.
- BAUMGARTEN, A., ‘Plotin versus Aristotel în constituirea conceptului medieval de intenționalitate’, în CIOCAN C. – LAZEA D. (ed.), *Intenționalitatea de la Plotin la Levinas*, Ed. Zeta Books, București, 2007.
- BAUMGARTEN, A., ‘Poziția tratatului *Despre fiind și esență* al lui Dietrich din Freiberg în dialogul filosofic cu omonimul său tomist’, în *Studii tomiste II*, coord. BERESCHI, A., Ed. Zeta Books, București, 2010.
- BAUMGARTEN, A., *Sfântul Anselm și conceptul ierarhiei*; cu un studiu introductiv de Anton I. Adămuț, ed. Polirom, Iași, 2003.
- BUCKLEY, M.J., *At the Origins of Modern Atheism*, Ed. Yale University Press, New Haven, 1987
- CHAZAN, M., *Etudes d'historiographie medievale*, Metz, 2008.
- CHÂTILLON, J., *Richard de Saint-Victor et les controverses christologiques du XIIe siècle*, în *Mélanges offerts au R. P. Ferdinand Cavallera doyen de la Faculté de théologie de Toulouse à l'occasion de la 40e année de son professorat à l'Institut catholique*, pp. 317-338, Toulouse, 1948.
- CHENU, M.-D., *La théologie au douzième siècle*, Vrin, Paris, 1966.
- COPLESTON, F., *Istoria Filosofiei, II. Filosofia Medievală*, Studiu introductiv de Anton Adămuț, Traducere de Mihaela Pop și Andreea Rădulescu, Ed. ALL, București, 2009.
- CORBIN, H., *Istoria filosofiei islamice*, ed. Herald, București, 2008.
- CRISP, D, SANDERS, F., *Advancing trinitarian theology, Explorations in constructive dogmatics*, Ed. Zondervan, Grand Rapids, Michigan, 2014.

- COLBERG K. M. – KRIEG R. A., *The Theology of Cardinal Walter Kasper, Speaking Truth in Love*, Foreword by Cardinal Walter Kasper, Ed. Liturgical Press, Minnesota, 2010
- COULOUBARITSIS, L., *Histoire de la philosophie ancienne and médiévale. Figures illustres*, Ed. Grasset & Fasquelle, Paris, 1998.
- DAVIS, S.T. *et al.*, *The Trinity*, ed. Oxford University Press, Oxford, 2002.
- DONDAINE, A., *Écrits de la <<Petite École>> porrétaine*, Ed. J. Vrin, Paris, 1962.
- DUMEIGE, G., *Richard de Saint-Victor et l'idée chrétienne de l'amour*, ed. Presses universitaires de France, Paris, 1952.
- DUPUIS, J., *Jesus Christ at the Encounter of World Religions*, Translated from the French by R.R. Barr, Ed. Orbis Books, New York, 1993
- DUPUIS, J., *Toward a Christian Theology of Religious Pluralism*, Ed. Orbis Books, New York, 2001
- DÜNZL, F., *A brief history of the doctrine of the Trinity in the Early Church*, translated by John Bowden, a Continuum Imprint, T&T Clark, Londra, 2007.
- ELIADE, M. – CULIANU, I.P., *Dicționar al religiilor*, ed. Polirom, Iași, 2007.
- ECO, U., *Baudolino*, ed. Polirom, Iași, 2013.
- ECO, U., *Scieri despre gândirea medievală*, Traducere de Cezar Radu, Corina-Gabriela Bădeliță, Ștefania Mincu, Cornel Mihai Ionescu, Dragoș Cojocaru, ed. Polirom, Iași, 2016.
- FEISS, H.B. & MOUSSEAU, J., *A companion to the Abbey of Saint-Victor in Paris*, ed. Brill, Leiden, 2018.
- FRIEDMAN, R.L., *Medieval trinitarian thought from Aquinas to Ockham*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- GILSON, É., *Filozofia în Evul Mediu*, Traducere de Ileana Stănescu, Ed. Humanitas, București, 1995.
- GILSON, É., *Introducere în filosofia creștină*, Traducere și corectare a textului: D. Bozdog și D. Săvinescu, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2006.
- GLIGOR, I.-B., *Richard de Saint-Victor, De Trinitate – Studiu exegetic*, lucrare de disertație elaborată în cadrul masteratului de Filosofie antică și Medievală, urmat la Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, lucrare susținută în anul 2020, nepublicată.

- GLIGOR, I.-B., „The status of knowledge at Richard of Saint Victor”, în *Hermeneia*, nr. 33, Axis Academic Foundation Press, Iași, 2024, URL = < https://hermeneia.ro/wp-content/uploads/2024/11/09_Gligor_2024.pdf >.
- GUNTON, C.E., *The Promise of Trinitarian Theology*, Second Edition, Ed. T&T Clark, New York, 1997.
- HADOT, P., *Ce este filosofia antică?*, ed. Polirom, Iași, 1997.
- HADOT, P., *Exerciții spirituale și filosofie antică*, ed. Sfântul Nectarie, Arad, 2015.
- HADOT, P., *Plotin sau simplitatea privirii*, Traducere de Laurențiu Zoicaș, Prefață de Cristian Bădiliță, Ed. Polirom, Iași, 1998.
- HARKINS, F.T., LIERE, F. van, *Interpretation of Scripture: Theory. A selection af works of Hugh, Andrew, Richard and Godfrey of St Victor, and of Robert of Melun*, Brepols, Turnhout, 2012.
- HÄRING, N.M., S.A.C., *Life and works of Clarembald of Arras, a thelfth-century master of the School of Chartres*, ed. Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto, 1965.
- HÄRING, N.M., S.A.C., *The Commentaries on Boethius by Gilbert of Poitiers*, ed. Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto, 1966.
- HÄRING, N.M., S.A.C., *The Commentaries on Boethius by Thierry of Chartres and his school*, ed. Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto, 1971.
- JAVELET., R., “Sens et réalité ultime selon Richard de Saint-Victor”, în *Ultimate reality and meaning: URAM ; interdisciplinary studies in the philosophy of understanding*, vol. 6, pp. 221-243, ed. University of Toronto Press, 1983.
- JAVELET, R., “Thomas Gallus et Richard de Saint-Victor mystiques”, în *Recherches de théologie ancienne et médiévale*, vol. 30, pp. 88-121, Louvain, 1963.
- JEANEAU, É., *Filosofia Medievală*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2022.
- JURCA, E., *Arta de a fi liber, Persoana în analiza existențială și în psihologia pastorală*, Ediția a doua, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2009.
- KASPER, W., *The God of Jesus Christ*, Translated by O’Connell M.J., Ed. Crossroad, New York, 1988
- KENNY, A., *Filosofia Medievală. O nouă istorie a filosofiei occidentale, Volumul II*, Traducere din limba engleză de Iovan Drehe și Antoaneta Sabău, Ed. Ratio et Revelatio, Oradea, 2022.

- KLIBANSKY, R., *The continuity of the platonic tradition during the Middle Ages, with a preface and four supplementary chapters, together with Plato's Parmenides in the Middle Ages and the Renaissance, with a new introductory preface by Raymond Klibansky*, Kraus International Publications München, 1981.
- KNELL, M., *The Immanent Person of the Holy Spirit from Anselm to Lombard: Divine Communion in the Spirit*, Ed. Wipf & Stock, Eugene, 2009
- KOYRÉ, A., *De la lumea închisă la universul infinit*, ed. Humanitas, București, 1997.
- LACUGNA, C.M., *God for us, The Trinity and Christian life*, Ed. HarperSanFrancisco, New York, 1991.
- LACUGNA, C.M., *The Essentials of Theology in Feminist Perspective*, Ed. HarperSanFrancisco, New York, 1993.
- LE GOFF, J., *Omul medieval*, ed. Polirom, Iași, 1999.
- LEMOINE, M. – PICARD-PARRA, C., *Théologie et cosmologie au XIIe siècle. L'école de Chartres*, ed. Les Belles Lettres, Paris, 2004.
- LENGLART, M., *La théorie de la contemplation mystique dans l'oeuvre de Richard de Saint-Victor*, ed. Presses universitaires de France, Librairie Félix Alcan, Paris, 1935.
- LIBERA, A. de, *Cearta Universaliiilor, De la Platon la sfârșitul Evului Mediu*, Traducere de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik, Ed. Amacord, Timișoara, 1998.
- LIBERA, A. de, *Gândirea Evului Mediu*, ed. Amacord, Timișoara, 2000.
- LIBERA, A. de, *Mistica renană de la Albert cel Mare la Meister Eckhart*, ed. Amarcord, Timișoara, 1997.
- LYSTOPAD, I., *Un platonisme original au XIIe siècle. Métaphysique pluraliste et théologie trinitaire dans le De unitate et pluralitate creaturarum d'Achard de Saint-Victor*, Brepols, Turnhout, 2021.
- MARROU, H.-I., *Patristică și umanism*, ed. Meridiane, București, 1996.
- MARROU, H.-I., *Sfântul Augustin și sfârșitul culturii antice*, ed. Humanitas, București, 1997.
- MASSIE, P., „[The Metaphysics of Primary Plurality in Achard of Saint Victor](#)”, în *The Saint Anselm journal*, vol. 5, no. 2, pp. 1-18, Catholic University of America Press, Washington, 2008.
- MEWS, C.J., “Bernard of Clairvaux and Richard of Saint-Victor on the Pursuit of Ecstasy and the Development of a Mystical Theology”, în *A not-so-unexciting life: essays on*

- Benedictine history and spirituality in honor of Michael Casey*, OCSO, pp. 157-187, Edinburgh, 2017.
- MORRIS, C., *The Discovery of the Individual 1050 – 1200*, Ed. SPCK, Londra, 1972.
- NICO DEN BOK, „Richard de Saint-Victor et la quête de l’individualité essentielle. La sagesse de daniélité”, în BEDOS-REZAK, B.M. - IOGNA-PRAT D., *L’individu au Moyen Âge. Individuation et individualization avant la modernité*, Ed. Flammarion (Aubier), Paris, 2005.
- NGIEN, D., *Apologetic for Filioque in Medieval Theology*, Ed. Paternoster Press, Milton Keynes, 2005.
- PALADE, T.B., *Castelul libertății interioare, Persoana în filozofia lui Edith Stein*, Prefață de D. Suci, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2010.
- PALMÉN, R., *Richard of St. Victor’s Theory of Imagination*, ed. Brill, Leiden, 2014.
- PARAIN, B., *Logosul platonician*, ed. Univers Enciclopedic, București, 1998.
- PHAN, P. C., *The Cambridge companion to The Trinity*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.
- POIREL, D. (ed.), *L’école de Saint-Victor de Paris. Influence et rayonnement du Moyen Âge à l’Époque Moderne*, ed. Brepols, Paris, 2010.
- RAHNER, K., *The Trinity*, Translated by Joseph Donceel, Ed. Herder and Herder, New York, 1970.
- SALET, G., “Les chemins de Dieu d’après Richard de Saint-Victor”, în *L’homme devant Dieu: mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Pt. 2, pp. 73-88, Paris, 1964.
- SICARD, P., *Hugues de Saint-Victor et son école*, Turnhout, 1991.
- SLOTEMAKER, J.T., *Trinitarian theology in medieval and reformation thought*, Palgrave Macmillan Imprint, ed. Springer Nature Switzerland AG, Cham, Elveția, 2020.
- STEIN, E., *Constituția persoanei umane*, Traducere de L. Ghiman, Ediția nouă în limba germană îngrijită, introdusă și adnotată de B. Beckmann-Zöller, Introducere la ediția în limba română de P. G. Sandu, Îngrijită de Părinții Carmelitani Desculți din Snagov, Ed. Carmelitana, București, 2020.
- STEIN, E., *Despre problema empatiei*, Traducere de P. G. Sandu, Ediția în limba germană îngrijită, prefătată și adnotată de M. A. Sondermann, Introducere la ediția în limba română

- de P. G. Sandu, Îngrijită de Părinții Carmelitani Desculți din Snagov, Ed. Carmelitana, București, 2023.
- STEIN, E., *Ființă finită și ființă eternă*, Introducere și note: A. U. Müller, Traducere și introducere la ediția română: P. G. Sandu, Ed. Carmelitana, București, 2011.
- STEIN, E., *Introducere în Filosofie*, Traducere de P. G. Sandu, Ediția în limba germană îngrijită, prefăcută și adnotată de C. M. Wulf, Introducere la ediția în limba română de O. Șerban, Lector L. Ghiman, Îngrijită de Părinții Carmelitani Desculți din Snagov, Ed. Carmelitana, București, 2020.
- STEWART, M.Y., *The Trinity. East/West Dialogue*, ed. Springer, New York, 2003.
- STREVELER, P. – TACHAU, K.H., *Seeing the future clearly, Questions on future contingents by Robert Holcot*, Ed. Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto, 1995.
- TAUBES, J., *Escatologia occidentală*, ed. TACT, Cluj-Napoca, 2008.
- THOM, P., *The logic of the Trinity. Augustine to Ockham*, ed. Fordham University Press, New York, 2012.
- TORRANCE, T.F., *The Trinitarian Faith. The Evangelical Theology of the Ancient Catholic Church*, Ed. T&T Clark, New York, 1991.
- TROTTMANN, C., *Bernard de Clairvaux et la philosophie des Cisterciens du XIIe siècle*, ed. Brepols, Turnhout, 2020.
- VASS, G., *A Theologian in Search of a Philosophy, Understanding Karl Rahner, Volume I*, Ed. Christian Classics Westminster and Sheed & Ward, Londra, 1985
- ZINN, G.A., „Richard of Saint-Victor (+ 1173)”, în *Key figures in medieval Europe: an encyclopedia*, pp. 568-569, New York, 2006.

V. e-Bibliografie:

<https://books.google.ro/?hl=en>

<https://dexonline.ro/>

<http://idlespeculations-terryprest.blogspot.com/2009/12/forgotten-scotsman.html>

http://opac.regestaimperii.de/lang_en/autoren.php?name=Richardus+%3Cde+Sancto+Victore%E

<https://web.archive.org/>

<http://www.paulburgess.org/richard.html>